

De bijbel in de literatuur

Orde van dienst en preek Startzondagviering 16 september 2018

Lezingen: Numeri 20: 14-21 en Gen. 1: 1-5

Voorganger: ds. Jaap van den Akker

- Welkomstwoord
- Stil gebed
- Aanvangslied: "Het woord dat u ten leven riep" (Lied 316: 1 en 4)
- Aanvangswoord, Groet, Bemoediging
- Psalm van de Zondag: Psalm 119: 39 en 40
- Kyriëgebed
- Glorialied: "Alle eer en alle glorie" (lied 305: 1)
- Inleiding op het thema

Het landelijke thema voor deze startzondag is "Een goed gesprek", maar ja – een goed gesprek – is dat niet wat vaag? Zo'n gesprek moet toch ergens over gaan? Zo dachten we ook bij de voorbereiding van dit startweekend, en zo kwamen op een goed boek. Als iedereen nu eens een boek meeneemt dat hem of haar aanspreekt en daar iets over vertelt – ontstaat er dan niet vanzelf een goed gesprek? Dat deden we gisteren, tijdens onze startzaterdag. We waren met 70, 80 mensen in de kerk. En vele boeken werden er besproken en uitgeleend. Er liggen er nog een paar in de hal.

En toen dacht ik, dan moet het vandaag ook over boeken gaan.

Vertellen boeken ook iets over ons geloof?

Zijn er linken met de bijbel?

Beste lastig – Misschien ook een beetje ingewikkeld. Ik hoop dat het gelukt is. Vandaag laten we de bijbel in gesprek gaan met drie boeken uit de moderne literatuur. We leggen de bijbel naast: *Dit zijn de namen* van Tommy Wieringa, naast *Oorsprong* van Dan Brown en naast *Het boek Eva* van Maria Fredericksson.

- Lied: "Die chaos schiep tot mensenland" (Lied 322: 1 en 2)

- Met de kinderen:

Gebed

Verhaal: Kikker en vreemdeling

Lied: Iedereen is anders (beeld en geluid via de beamer)

- Voorlezen uit: *Dit zijn de namen* van Tommy Wieringa, pag. 14-15

'De hemel kraakte boven de steppe. In de luwte van een lage zandduin lag een kleine groep mensen ineengedoken onder het noodweer. Hun kleren waren doorweekt, ze waren verkild tot op het bot. Zo hadden ze al talloos veel nachten op de terugkeer van de dag gewacht, als de eerste mensen op aarde, weggedoken tegen de woedende hemel. Maar er kwam geen einde aan de nacht. Het duister strekte zich tot aan de randen van de wereld uit, de aarde was opgehouden met draaien, een nieuwe dag zou niet komen.

Vijf mannen, een vrouw en een kind. Ze hadden geen heldere gedachten meer over waarom ze iedere dag weer in beweging kwamen; werktuigelijk als zonnebloemen bewogen ze met de zon mee. Zoals ze ademhaalden, zo liepen ze.

Steeds maar naar het westen moesten ze, had de man gezegd.

Dat was lang geleden. In de vlakke heerste toen de droogte, de zon brandde de aarde schoon. 's Morgens likten ze de dauw van het plastic dat ze daarvoor hadden uitgespreid, de rest van de dag leefden ze met een radeloze dorst. Dorst die alle gedachten overstemde, dorst die je koele vijvers voorspiegelde, die het geluid van druppelende kranen in je[...]

'De dromen waarmee ieder van hen vertrokken was, waren gaandeweg verdord en afgestorven.

Hun dromen verschilden in maat en gewicht, in sommigen leefden ze langer voort dan in anderen,

maar verdwenen waren ze uiteindelijk bijna allemaal. De zon had ze verpulverd, de regen spoelde ze weg.'

- Schriftlezing Numeri 20: 14-21

⁴Vanuit Kades stuurde Mozes gezanten naar de koning van Edom met deze boodschap: 'Uw broeder Israël bericht u het volgende: Het is u bekend met welke moeilijkheden wij te kampen hebben gehad. ¹⁵U weet dat onze voorouders naar Egypte zijn getrokken, dat wij daar lang hebben gewoond en dat de Egyptenaren ons en onze voorouders slecht behandeld hebben. ¹⁶Wij riepen de HEER aan en hij hoorde ons hulpgeroep; hij heeft ons een engel gezonden en ons uit Egypte weggeleid. Nu zijn wij in Kades, een stad aan de grens van uw rijk. ¹⁷Sta ons toe door uw land te trekken. We zullen niet door akkers en wijngaarden gaan en we zullen geen water uit bronnen drinken. Zolang we ons in uw gebied bevinden, zullen we de koninklijke hoofdweg volgen en daarvan niet afwijken, naar links noch naar rechts.' ¹⁸De Edomieten antwoordden: 'U mag niet door ons gebied trekken; doet u dat wel, dan komen we u gewapend tegemoet.' ¹⁹De Israëlieten zeiden: 'We zullen de gebaande weg volgen, en als wij en ons vee van uw water drinken, zullen we daarvoor betalen wat u wilt. We vragen alleen toestemming om te voet door uw land te mogen trekken, meer niet.' ²⁰Maar de Edomieten weigerden hun de doortocht en kwamen hun met een groot, sterk leger tegemoet. ²¹Omdat de Edomieten hun geen doortocht verleenden, namen de Israëlieten een omweg.

- Korte Preek

Daar lopen ze. Vijf mannen, een vrouw en een kind. Over een eindeloze steppe, ergens in het niemandsland van Zuid-Rusland, of Oekraïne, of Kazachstan. Gaandeweg het verhaal van Tommy Wieringa, hoor je de ontberingen die ze hebben doorstaan. De armoede en het geweld dat ze ontvlucht zijn. De mensensmokkelaars die ze duur betaalden, maar die niet doen wat ze beloven. Ze zijn op weg naar een nieuw bestaan. Een beloofd land. Ze jagen hun dromen achterna, omdat het leven in hun geboorteland onhoudbaar is geworden. Nu sjokken ze daar door een uitzichtloze vlakte. In de woestijn van hun leven.

In *Dit zijn de namen* resoneert het verhaal van die uittocht. Alleen is het nu geen volk dat op weg gaat, geroepen, en bevrijd door de Eeuwige. Nee, het zijn naamloze individuen die zijn overgeleverd aan de praktijken van profiteurs.

'De dromen waarmee ieder van hen vertrokken was, waren gaandeweg verdord en afgestorven. Hun dromen verschilden in maat en gewicht, in sommigen leefde ze langer voort dan in anderen, maar verdwenen waren ze uiteindelijk bijna allemaal. De zon had ze verpulverd, de regen spoelde ze weg.'

Dolenden in de steppe zijn het, de naamlozen die westwaarts trekken, want daar moeten ze heen, zo heeft de man die bereid was hun voor veel geld een grens over te zetten gezegd.

Ze komen uit alle windstreken, ze vertegenwoordigen de mensheid: man, vrouw, jong, oud. Ze zijn op elkaar aangewezen. Naarmate hun tocht langer duurt, slaat de wanhoop toe en neemt de eensgezindheid af. Overleven betekent: ieder voor zich. De een zijn dood... Maar ze moeten verder. En dan bereiken ze een stad. Michailopol.

Niet voor niets heeft Wieringa zijn boek: 'Dit zijn de namen' genoemd. Het is de joodse titel van het Bijbelboek Exodus. Wieringa vertelt het verhaal van een moderne exodus. Hij zoomt in op de stromen vluchtelingen die deze jaren over de wereld trekken. In bootjes over de Middellandse zee. Kamperend onder erbarmelijke omstandigheden aan de randen van Europese Unie, en kennelijk ook in Oost-Europa weg van de armoede en onvrijheid, naar het beloofde land dat Europa heet.

Maar welkom zijn ze niet. Ze zijn eerst een speelbal van profiteurs en vervolgens proberen de machthebbers in de landen waar ze vandaan komen ze het leven zo zuur te maken dat ze het opgeven en teruggaan.

Het is het verhaal van de Uittocht in het klein. Wieringa laat voelen en ervaren wat het volk van Israël moet hebben ervaren in die veertig jaar tussen Egypte – het land van de benauwdheid en Israël, het land van Melk en Honing.

Ook zij vragen zich af: waarom zijn we eigenlijk weggegaan? Hoe zwaar het ook was in Egypte, we wisten tenminste waar we aan toe waren. Ook zij hebben grootse voorstellingen van het land waarnaartoe ze op weg zijn. Ook zij worden speelbal van de volken die ze ontmoeten in de woestijn. De moedeloosheid, het ongeduld, het wantrouwen het druipt ervan af in Exodus en in Numeri.

En de vijandelijkheid van de ander – ook. Dit is mijn land – jij mag er niet in. Vandaar dat ik dat korte gedeelte uit Numeri naast dit verhaal leg, vandaag.

Mozes doet zich op zijn aller onderdanigst voor ten opzichte van Edom, notabene een broedervolk, en ze vragen alleen maar door het land te trekken. Ze zullen overal vanaf blijven. Maar ze stuiten op een keihard *NEE*. Zelfs tegen betaling komt er een hard en koel verbod. En dus rest de Hebreërs niets meer dan verder te sjokken, een nieuwe omweg door de woestijn.

Hebben wij ook nog iets aan dit verhaal van Wieringa? Leren wij nog van de tocht door de woestijn van de Hebreërs, vier Bijbelboeken lang?

Ja, het zegt iets over hoe wij ons in fort Europa opstellen als de Edomieten, maar gaat het ook over u, over jou, over mijzelf?

Ik denk het wel. Met *Dit zijn de namen* heeft Tommy Wieringa op het trage ritme van voorbije tijden een verhaal geschreven dat heel erg anno nu is. Het zit vol vragen naar zingeving en bestemming – een beloofd land, soms heel letterlijk – zoeken de mensen die geconfronteerd worden met de harde werkelijkheid van het leven. En dat thema is universeel. Dat gaat ook over ons. Ook wij zoeken naar zingeving. Ook wij zijn onder weg naar onze bestemming. Maar waar ligt die eigenlijk? Die bestemming, en is het realistisch, wat we ons voor ogen stellen? Of branden we op, omdat we onze eisen te hoog stellen. Bij ons is het een geestelijke reis. Is dit nu wat het leven ons te bieden had, vraagt u zich misschien af, terugkijkend. Hoe houd ik het vol, overvalt je misschien in de *ratrace* van relaties, werk, gezin. Wat heeft het leven mij te bieden, nu ik zoek naar houvast, geborgenheid, evenwicht tussen werk en vrije tijd.

Het zijn die vragen die het verhaal van de woestijn ook aan ons stelt. Wieringa heeft ze er in zijn boek mooi uitgelicht. En zo krijgt het uittochtverhaal nieuwe betekenis voor ons.

En langzaam wordt iets duidelijk: Het gaat niet zo zeer om het einddoel van de reis, het gaat om de reis zelf. Daar met je houvast zien te vinden, en perspectief. Daar vinden we elkaar, daar vinden we God.

- Lied: “Zomaar te gaan meteen stok in je hand” (lied 806)

- Voorlezen uit: *Oorsprong* van Dan Brown, fragmenten uit pag. 471-472.

“Terwijl ik het proces vooruitspoelde en het verstriken van eeuwen simuleerde, zag ik de aminozuren van Miller en Urey vorm aannemen,’ vertelde Edmond.

Langdon had geen verstand van scheikunde, maar hij herkende het beeld op het scherm als een keten van eiwitten. Het proces ging verder. Nu zag hij steeds complexere moleculen ontstaan die zich verbonden tot een soort honingraat van zeshoeken. [...]

Kijkend naar de simulatie zag Langdon tot zijn verbijstering hoe de kleine spiraal zich in tweeën splitste en zijn structuur uitbreidde tot de maar al te bekende dubbelspiraal van de beroemdste chemische verbinding ter wereld.

“Is dat niet...’

‘DNA,’ beantwoordde Edmond haar vraag, terwijl hij het beeld bevroor. ‘Daar is het! DNA, de basis van elke levensvorm. [...]

Edmonds gezicht verscheen weer op het scherm. ‘Vanaf dit punt in de simulatie was ik getuige van iets magisch! Ik was getuige van het ontstaan van de evolutie zoals Darwin die heeft beschreven!’

Hij zweeg even. ‘En dat is logisch,’ vervolgde hij. ‘De evolutie is de manier waarop het universum zijn instrumenten op de proef stelt en verfijnt. De efficiëntste instrumenten overleven, planten zich door celdeling voort en worden steeds beter, steeds complexer, steeds doelmatiger.

Uiteindelijk komen sommige instrumenten eruit te zien als bomen, en weer andere komen eruit te zien... zoals wij.’

Edmond zweefde inmiddels in de ruimte, met de blauwe bol van de aarde op de achtergrond. 'Waar komen we vandaan? Het antwoord op die vraag is dat we nergens vandaan komen... en tegelijkertijd overal vandaan. Wij zijn ontstaan door dezelfde wetten van de natuurkunde die voor alle leven in de kosmos hebben gezorgd. Wij zijn niet bijzonder. Wij bestaan gewoon. Met of zonder God. Wij zijn het onvermijdelijke resultaat van de entropie. Het leven is geen doel, het is niet de kern van het universum. Het leven is simpelweg iets wat het universum creëert en reproduceert om energie te verspreiden'''

- Voorlezen uit: *Het boek Eva* van Marianne Frederiksson, pag. 36-37

Ze werd wakker van gelach, een rollende, speelse, klaterende lach, onbeheerst en ongepolijst.

Maar het klonk niet gemeen, eerder juist vrolijk, vol plezier; en het klonk jong, heel jong.

Ze herkende het onmiddellijk; het was een lach uit haar vergeten jeugd. Het licht was nog steeds wit, maar haar zicht was scherper nu ze geslapen had.

Ze zag ze onder de bomen: jongens en meisjes, jonger dan haar zonen thuis.

Ze zijn naakt, dacht ze. Wat vreemd dat ze naakt zijn. En ze zijn niet bepaald mooi, grover dan wij, magerder. En vuil.

De kinderen zaten een apenjong achterna, een kleintje dat uit een boom naar beneden gevallen was.

De vrouw wierp een snelle blik schuin naar de overkant van de open plek. Daar zat de apenmoeder zich inderdaad te verbijten van angst.

'Laat dat beestje met rust', riep de vrouw. Een van de jongens wierp verbaasd een blik omhoog naar de boom waarin ze zat. Hij begreep niet wat ze zei. Hij kende geen woorden. [...] Ze vond een grote vrucht en gooide die recht naar beneden, midden in de groep. Dat werkte - ze vergaten het aapje en begonnen ruzie te maken om het lekkers. De vrouw zag opgelucht dat de vrouwtjesaap de kans kreeg haar jong terug te pakken.

De groep liep verder, op zoek naar nieuwe avonturen. Het apenjong was alweer vergeten, het bestond al niet meer in hun herinnering. De vrouw in de boom hield zich met één arm om de tak vast waar ze tegenaan geleund stond, de andere drukte ze tegen haar hart, alsof ze daarmee dat dolle, opspringende dier in haar borstkas tot bedaren wilde brengen ...

Zo was het inderdaad geweest, precies zo: blijheid, geschreeuw, gelach, naaktheid, wreedheid. Maar slechtheid?

Nee, dacht de vrouw. Onschuld - geen slechtheid. Gebeurtenissen - nooit gepland. Nu - niet later. Nu - niet toen. Hier - niet daar.

Ze leunde tegen de stam, ontspande zich en gaf zich over aan het witte licht.

- Schriftlezing: Gen. 1: 1-5 (Kia Korteweg)

¹In het begin schiep God de hemel en de aarde. - ²De aarde was nog woest en doods, en duisternis lag over de oervloed, maar Gods geest zweefde over het water. -

³God zei: 'Er moet licht komen,' en er was licht. ⁴God zag dat het licht goed was, en hij scheidde het licht van de duisternis; ⁵het licht noemde hij dag, de duisternis noemde hij nacht. Het werd avond en het werd morgen. De eerste dag.

- Kort Preek

Na lezing van het laatste boek van Dan Brown – *Oorsprong*, ben ik eens gaan *googelen* op 'ontstaan van het leven'. Wikipedia geeft een mooi inkijkje in hoe er in de wetenschap met allerlei scheikundige experimenten wordt gekeken of scheikundige reacties aan het begin van ons heelal, zo'n 13,5 miljard jaar geleden uiteindelijk, een paar miljard jaar later tot leven kan hebben geleid. En wat blijkt. Scheikundige reacties kunnen veel voor elkaar krijgen. Ook complexe structuren van moleculen. Maar of het ook tot echt leven kan leiden, dat is nog steeds de vraag.

De fictieve geleerde Edmond Kirsch, die Dan Brown in zijn boek ten tonele voert doet dus een ontdekking die door Dan Brown verzonnen is.

Maar stel nu dat het kan... Stel nu dat er ergens in de oersoep ooit, zonder goddelijk ingrijpen leven is ontstaan, zou dat dan voor ons gelovigen, zou dat voor mij, dominee nota bene, een probleem zijn?

Ik denk het eerlijk gezegd niet. Want wat doet God in Genesis 1? Hij máákt niet zo zeer de dingen. Er was tenslotte al van alles: Gods geest zweefde boven de water, boven de 'oervloed' in onze nieuwste vertaling. In het scheppingsverhaal zet God de dingen op zijn plaats. Hij scheidt licht en donker, land en water. God schept orde in de chaos, of anders gezegd: God geeft betekenis aan het leven, hij geeft betekenis aan de schepping. Al zouden we uit een scheikundig experiment zijn ontstaan, al zouden alle gaten in de Evolutieleer worden opgelost en ingevuld, dan nog is het leven leeg en zinloos. Dan is het leven een *survival of the fittest*, een doorgaande ontwikkeling, zonder zin, zonder gedachte. Doelloos, zinloos.

In de schepping geeft God betekenis, zin aan ons leven. En richting en houvast. Het gaat niet zozeer om de vraag waar het leven vandaan komt. En hoe is het leven ontstaan. Het gaat om de vraag waarom hebben wij het leven gekregen, hoe vul ik mijn leven in. Hoe ga ik vruchtbaar en zorgvuldig met het leven dat mij geschonken is om.

Die vragen, dat verlangen komt niet voort uit een scheikundige reactie van aminozuren, die vragen zijn ons gegeven door God zelf. Want wat gebeurt er in de schepping in Genesis 1 en 2? Als we horen dat de aarde was nog woest en doods was en Gods Geest over de oervloed zweefde? We horen dat God erbij is. Dat *Gods adem* leven geeft. Hij blaast over de aarde. *Ruach*, levensadem, bezieling, inspiratie.

In het scheppingsverhaal gaat het niet om het begin van de aarde. Het gaat er niet om hoe de wereld is ontstaan. Het heeft niets met natuurwetenschap, met evolutie van doen.

Schepping gaat om betekenis geven aan de dingen, om zingeven. Om betrokkenheid, om liefde.

Wat dat betreft heeft Maria Frederiksson het misschien beter begrepen. Zij beschrijft de situatie voor de schepping als een soort dierenrijk. De mens leefde daar op instinct. Niet bewust van tijd. Geen taal om zich te uiten. Niet in staat de gevolgen van het handelen te overzien. Geen schuld, geen geweten, geen zonde, geen geheugen. Leven in het nu. Eva heeft een leven voor haar 'schepping' en erna. Eerst leefde ze in het licht, in het nu, onschuldig, gedachteloos, nu kan ze de gevolgen van haar daden overzien. Nu weet ze wat ze fout heeft gedaan. Nu voelt ze zich schuldig over fouten, nu onthoudt ze wat ze heeft gedaan. Het leven krijgt diepte, een verleden, een toekomst. Het leven wordt er veel rijker van, maar ook zwaarder en complexer. Doe ik het wel goed? Heb ik wel de juiste keuzes gemaakt in mijn leven? Is dit wat God van me vraagt?

Wat leren we nu uit deze boeken? Wat leren we van het leven als we het naast dit dikke levensboek leggen?

Dat het echte leven niet een optelsom is van DNA, chromosomen en cellen, maar dat het in het echte leven gaat om liefde, om inspiratie, om uitzicht ook. Om betrokkenheid op elkaar en alles wat ons gegeven is. Dat we langzaam ontdekken waarom we leven, niet hoe het leven is ontstaan, maar waarom we leven: *omdat we gewild zijn*. Omdat God ons wil leren kennen. Omdat we relationele wezens zijn. Die de liefde leren kennen, allereerst omdat we liefgehad worden. Lief gehad door God, die zo in zijn liefde, dóór zijn liefde het leven schenkt.

Als je dat beseft, ontdekt, dan is dat schepping, nieuw leven. Amen

- Lied "God heeft het eerste Woord" (lied 513: 1, 2 en 4)
- Dankgebed en voorbeden, stil gebed, Onze Vader
- Collecte
- Slotlied "Hij die geschreven heeft een woord dat gáát" (lied: 362: 1 en 2)
- Zegen, gevolgd door gezongen "Amen"